

О ЈЕДНОМ СЕМАНТИЧКОМ ТИПУ ВРЕМЕНСКИХ ПРИЛОГА

О систему временских прилога

Прилози образују нехомогену врсту речи, што и иначе представља не мали проблем сваког истраживачког покушаја. Већ је и само одређивање појма прилога, посебно њихове класификације по значењу, различито код различитих аутора.¹ Одређивање прилога као врсте речи отежано је пре свега њиховом хетерогеношћу која је толика да се наглашава у скоро сваком делу које се бави врстама речи. У *Кембричкој енциклопедији* језика каже се да „неким традиционалним врстама речи недостаје кохерентност потребна јасно одређеној класи. То посебно вреди за прилоге”². Типологија прилога углавном се заснива на критеријуму категоријалних значења, уз неретку појаву интерференције значења и нејасне класификације различитих група прилога. Тако, фреквентативни и редни прилози тумаче се и као начински и као временски; интензификаторе (типа *врло*) доскора смо могли наћи и међу начинским прилозима³; реченични прилози такође су недавно добили „уз дужну научну пажњу и адекватно име”⁴. Секундарна значења прилога бројна су⁵, што је ипак мањи проблем од чињенице да се одређен број прилога не може прецизно сврстати по значењу које зависи од контекста или само по себи осцилује између два значењска типа.

Савремена истраживања, заснована на вишестраном прилазу овој врсти речи, укључују, између осталог, и једну нову димензију у изучавању прилога. То је бављење „лексичком и семантичко-син-

1 В. С. Ристић, *Начински прилози у савременом српскохрватском књижевном језику*, 20-26.

2 И даље: „Неки су ту врсту речи упоредили с кантом за отпатке, у коју граматичари смештају све оне речи чији граматички статус није јасан.” Д. Кристал, *Кембричка енциклопедија језика*, 92.

3 В. М. Ивић, *О прилозима „за начин”*, *О зеленом коњу*, 254-283.

4 Исто, 285.

5 В. П. Пипер, *Језик и простор*.

таксичком страном проблема и општим прагматичким и мисаоно-логичким категоријама”⁶.

У том смислу прилоге је могуће је посматрати и класификовати према ужим семантичким обележјима која модификују категоријална обележја⁷ и могу се применити на све категоријалне типове прилога. Одређени семантички типови прилога, како се показује, понашају се једнако или слично и у функционалном и синтаксичком смислу.

Када говоримо о прилозима за време, можемо издвојити две групе прилога: оне чије је обележје временска референцијалност и друге, неупућивачке, неререференцијалне (тип *дању*, *ноћу*, *зими*, *лети*). Први су, опет, према типу оријентисања у процесу временске локализације, јасно раздељени у два подсистема: прилоге који се директно, непосредно оријентишу према времену говорне ситуације (тип *сада*, *данас*, *летос*, *малопре*, *давно*) и прилоге чија је веза са временом говора секундарна, посредна (тип *тада*, *онда*, *дотад* и сл.) Уколико имамо на уму и чињеницу да је артикулисани говор проистекао из мисли, преко *унутрашњег говора*⁸, јасно је да човек у менталном процесу формирања говорног исказа мора полазити од референцијалног система у којем је центар он сам. Дакле, неспорно је и да се исказ формира на основама временских, просторних и, уопште, ситуационих одређења самог говорника. По Мартинеу, један од битних ослонаца језичке комуникације јесте управо „повјерење у ситуацију” које је присутно у свим језицима. Као један од видова ове појаве, он наводи и типове монема које функционишу тако што се ослањају на ситуацију⁹. У њих убраја и „референце на вријеме”, дакле и временске прилоге (као *јуче*, *данас*, *синоћ* итд.).

О „моменту говора” као оријентацији у значењу временских прилога

У средишту оваквог модела локализације је, како се често наглашава, „моменат говора”. Централни прилог у овој групи је *сада*, заједно са прилозима који могу исказати време говорне ситуације

6 С. Ристић, *Начински прилози у савременом српскохрватском књижевном језику*, 19.

7 В. П. Пипер, *Заменички прилози*.

8 „Помоћу механизма унутрашњег говора, мисао и њена семантичка представа преформулишу се у дубинско–синтаксичку структуру будућег исказа, који се даље претвара у површинско–синтаксичку структуру и, најзад, у линеарно утврђен артикулисани исказ” А. Р. Лурија, *Основи неуроллингвистике*, 65.

9 В. А. Мартине, *Језик и функција*.

(нпр. *данас*), оно у чијим се оквирима одвија комуникација, у којем се говори. Међутим, мора се напоменути да је овакво дефинисање у ствари само најједноставнија формулација. Прво, иако „прилози за место и време имају веома скромну способност полисемије”¹⁰, управо прилози као *сада* или *данас*, који директно реферишу на „моменат говора” поседују могућност да означе и период знатно шири од тренутка у ком се дискурс одвија. Ово није и једини пример релативности појма „моменат говора”, што ће се код већег броја прилога и показати. Друго, како језик нема функцију само директне комуникације, то се исказ може појавити и као носилац релативних информација у смислу времена и места – исказом се може реферисати и на ситуационо неприсутне и неблиске „објекте”, који се постављају у средиште информације као статички елементи у односу на које се, даље, локализују други „објекти” (*Велики део свог живота провео је у Лондону... Овде, у Лондону, завршио је школу, а затим отишао...*). Није неуобичајено да се са сличним значењем у реферисању на време појави временски прилог:

Дефосе, кога је после јахања по хладном дану *сада* грејало јело и вино а младост нагонила да гласно размишља, *настављао је* са причањем. (ТХ,92)

Оваквим случајевима се нећемо бавити посебно, већ ће се они, тамо где постоји потреба за тим, издвајати и коментарисати уз поједине прилоге. Важно је, међутим, да је „моменат говора” обухватнија временска одредница но што овај израз казује, што ће се показати у даљој анализи.

Углавном ћемо ове прилоге, што њихова значења и дозвољавају, груписати пратећи њихов однос према прилогу *сад(а)* и, кад су у питању временски термини, према прилогу *данас*.

Прилог *сад(а)*, прилози од њега изведени (досад, одсад, засад), прилози убудуће, надаље

Прилог *сад(а)* обележава тачку у којој се дискурс одвија. Њиме се фиксира тренутак или период садашњости, те је статичност његово основно семантичко обележје. Његове композите обележавају време до тог тренутка, односно од њега. Тако се „лево” и „десно” од прилога *сада* временска оса маркира са *досад(а)* и *одсад(а)*. Прилог *сад(а)*

Стојану се чини као да је она читаве недеље само о томе радила и то припремала и ево сад стиже к њему да му се покаже. (НТ,122);

¹⁰ Д. Горган-Премк, *Полисемија и организација лексичког система у српском језику*, 25.

Сада је у Москви једанаест сати. (Греш, 92); ...на овом истом месту где ви и ја сада разговарамо... (ТХ, 416)

Прилог *сад(а)* се, као и прилог *данас* и остали прилози који примарно означавају време говорне ситуације, може односити и на нешто дужи временски период. Дужина тог периода није пресудна:

Ехее, јадна мајко, сада се тамо код нас пече ракија. (НТ, 110); Сад су, у лето 1811. године, ти послови били већ увелико у току. (ТХ, 398),

где се прилог *сад* односи на период дужег трајања, одређен контекстуално (*у лето 1811*) или искуствено (време кад се пече ракија) – период године, један месец или слично,

Младо мајчино лице све му је млађе; она сада њему може бити и ћерка. (Греш, 24); Ни сада, везану за кревет и са ногама отеченим од тромбофлебитиса, не оставља је ни једно вече саму. (Греш, 61)

када се прилогом *сад* означава и дужи период- неколико година живота, животно доба и сл,

Јок, друже, нема више фашизма, сад смо сви једнаки. (НТ, 18); ...чкиљи одозго из небеског плаветнила Цепелиново око, свевидеће политичко око, које сад, откад су укинули вјеру, у неку руку замјењује оно троугласто око изнад олтарских двери. (НТ, 18); Јер зло сада не носе само зли; зло носе и добри. (Греш, 14)

кад се односи на читав један (историјски) период, чије се трајање не ограничава.

Поред свога основног значења, прилог *сад* може се односити и на непосредно будући тренутак, али и на сегмент чија је удаљеност од времена говора такође релативна:

Погледај га само, као да ће сад проговорити. (НТ, 87); Тако ти се ја, мој Ницо, каменим на оном пашњаку и све ми се чини: сад ћу угледати наша брда. (НТ, 102)

Слично важи и у случајевима употребе прилога *сад* и кад се њиме означава прошлост:

Твој лепо Ратко је неваљалац, хохштаплер и фукара. Сад сам разговарала са човеком. (Госп, 173)

Прилозима *одсад(а)* и *досад(а)* фиксира се процес промене те им се могу приписати динамичка обележја - аблативност прилогу *одсад* а адлативност прилогу *досад*.

Конзули су се виђали о празницима, без срдачности и приснијег додира, као и досада. (ТХ, 385); Па и ту, као и свуда досад, дошло је на концу буђење. (НТ, 93)

Стотине година смо живили без тих конзула, па можемо и одсада... (ТХ, 10); Говори одсада као што си навикао! (ПИ, 162)

Прилози *одсада* и *досада* нису, међутим, посве симетрично дистрибуирани у односу на центар временске осе назначен прилогом *сада*. Прилог *одсад(а)* обухвата и садашњи, одн. тренутак говора, док прилог *досад(а)* то не чини. То се види и у, за разговорни језик честом, истицању типа *одсад на убудуће*, док је немогуће замислити одговарајућу инклузивност типа *раније и досад*.

Употреба прилога *досад(а)* веома је честа и за истицање истоветности стања у прошлости и садашњости, у поредбеним конструкцијама *као и досад, као и увек досад* и сл.

Прилог *засад* означава донекле неодређен временски обим. Неодређеност је јасна - не може се знати докле ће стање њиме детерминисано трајати. За то стање извесно је само да је могућа његова промена. У систему динамичких обележја, овај прилог се одликује перлативношћу, тј. време њиме означено у границама је датог периода који служи као локализатор.

О другим добрим и лошим странама нашег Шарова нећемо засад говорити, о томе ће касније бити ријечи, а сад најприје да видимо како се Шаров растао од свог газде... (ПЗК, 182)

Сличну опозитивну импликацију садржи и прилог *сад(а)*, али само у одређеним контекстима, дакле овога пута не као сопствену инхерентну сему. И, као најважније, не према будућности већ према прошлом стању. Ако погледамо примере наведене уз прилог *сада*, нпр.

Јок, друже, сад смо сви једнаки. Нема више фашизма.

Чкиљи одозго из небеског плаветнила Цепелиново око, свевидеће око, које сад, откад су укинули вјеру, у неку руку замјењује оно троугласто божје око изнад олтарских двери,

видећемо да се у тексту налази референт плана прошлости, што је потврда наше тврдње (нема више фашизма; откад су укинули вјеру), тј. да се контекстом наглашава супротност пређашњег стања и онога временски лоцираног прилогом *сад* и глаголским обликом. Да нема потребе за изражавањем опозиције у *прошлости / сада*, довољан би био глаголски облик, те би таква реченица била у овом погледу неутрална (*Сви смо једнаки* према *Сада смо сви једнаки*).

Што се прилога *одсад* тиче, реченица *Одсад нећеш ићи у биоскоп* обавезно претпоставља *досад си ишао у биоскоп*, тако да су ова два прилога у односу допунских синтаксичких елемената (а предикати антонимични).

Са прилогом *одсад(а)* корелира, и семантички и функционално, прилог *убудуће*, а временски период који он маркира често је сна-

жно детерминисан неким догађајем или променом стања / става у временском периоду обележеном са *сад*:

Тражио је од Давила да убудуће на сваком писму које му упути означи да у њему није реч о Роти. (ТХ, 431)

Понекад промена стања сасвим изостаје у импликацији исказа, те се остаје на „чистом” временском лоцирању:

И као што то често бива код сувише брижних и преморених људи, и Давил је заборављао, за тренутак, све што је тога дана чуо и преживео, све тешкоће и непријатности које га очекују сутра и убудуће. (ТХ, 496)

У овом смислу, као паралелан с прилогом *убудуће*, у односу према *одсад* јавља се и прилог *надаље*.

Прилози за означавање временске дистанце

Прилози којима се потенцира растојање њима означеног тренутка / периода од онога означеног са *сада*, одн. момента говора, захватају време пре момента говора (антериорност) и време после њега (постериорност). Њихова дистинктивна особеност у односу на остале прилоге који се ослањају на период говорне ситуације управо је то растојање од њега, дистанца која може бити већа или мања. Код највећег дела ових прилога евидентна је њихова приближеност, мале и не оштро разграничене разлике од једног до другог. Навешћемо их редом, раздвајајући их по критеријуму антериорности / постериорности.

а) Прилози са значењем антериорности, градуелно наведени, јесу:

управо - Фон Паулић јавља да је управо примио вест да је рат између савезника и Француске срећно завршен. (ТХ, 506)

малочас - Врата су стајала у сивој даљини, проста и непомична, малко само одшкринута, као и малочас. (КнаО,138)

мало пре - А кад је мало пре Владимир по обичају звиждукао своје песмице, Вукашин га изгрдио... (Греш, 16)

недавно, однедавно, донедавно - Навршио је недавно четрдесет другу годину живота. (Госп,182); Донедавно је ишао у школу. (разг.); У нашем граду однедавно су у употреби таксиметри. (разг.)

одавно, одавна - Ми католици ту формулу одавно имамо. (ТХ, 370); Минуло је од тих невеселих дана већ скоро пола вијека, дједа одавна нема на овоме свијету, а ја још ни данас посигурно не знам какве је боје слез. (ГКНВ, 15)

давно - Али давно је речено да слободу није довољно стећи, него је много важније постати достојан слободе. (ТХ, 368)

поодавно – Било је то поодавно, не сећам се више свега... (разг.)

доскора, одскора - Он је био доскора, а можда је још и сада, у вежировој служби. (ТХ, 62); Одскора их виђам заједно. (разг.)

б) Прилози са значењем постериорности:

ускоро - ...јавио јој се из Суботице да ускоро долази у Београд. (Греш,115)

скоро,скорије (највише у изразима *што скорије, тим скорије* и сл.) - Скоро ћемо из Рима поћи. (ПИИ, 76); ...приморавајући га на увиђање: што више живи за будућност, што више дела за њу, тим неминовније и скорије постаје њена жртва. (Греш, 160)

убрзо - Не препознајући га, затвори му врата; убрзо се појави Бора Пуб у свиленом кућном огртачу, погурен, ћелав, остарео, измењен целом својом појавом и загледа га; ... (Греш, 233)

Са значењем *убрзо* јавља се, у секундарном значењу, и прилог *брзо*, када не значи *на брз начин* него *за кратко време*.

зачас - Кукавни мртвац још у ваздуху се изокрену и онако потрбушке – плас! – зачас нестане под водом, али исто тако брзо изрони на површину... (ГКНВ, 233)

Разматране прилоге са значењем временске дистанце могуће је разврстати на још један начин, у односу на критеријуме проксималности и дисталности (блискости и удаљености од момента оријентације). Прилози са обележјем проксималности и значењем антериорности не могу се прецизно степеновати на временској скали (упор. нпр. однос *малочас* и *малопре*, те *скоро* и *недавно*). Међу прилозима са обележјем дисталности налазимо *одавно*, *одавна*, *давно*, *поодавно*. То је много мањи број, у ствари тек један прилог са својим композицијама које и не чине симетричан и стабилан систем.

Од прилога са значењем постериорности ту је прилог *ускоро* (којем се приближава прилог *сад(а)* у свом ширем значењу, кад означава непосредно будући тренутак / период, о чему је било речи).

Прилози којима се означавају периоди дана

Следећа група прилога семантички оријентисаних према тренутку говора јесу временски термини, прилози „у којима је поред деиктичке компоненте јаче присутна и номинациона функција (именовање временских периода у којима се нешто локализује у односу на време говорне ситуације...)”¹¹. У центру оријентације стоји прилог

11 П. Пипер, *Заменички прилози*, 45.

данас. Он може, као и прилог *сада*, имати уже и шире значење (*овога дана* и *у данашње време*).

Данас, пред одлазак у ту кобну шетњу, отац га са дирљивом боја-жљивошћу упитао:... (Греш, 23)

Када *данас* означава шири временски период („у данашње време”), трајање тога периода, у смислу прецизног одређења, постаје небитно. Период је спецификован не временски, већ својим карактеристичним обележјима, тако да његова дужина може бити различита: *Данас, у доба средстава масовних комуникација / данас, у 21. веку*, одн. *данас, кад је Естонија на путу интеграције у европске токове*:

Зар ти мислиш да један тако искусан тип какав је Иван пред сваким кога види брбља шта мисли о политици, за коју се данас залажу главе и читав један народ? (ВВ, 53); Они су у већини часни људи. Часнији и храбрији од многих који су данас слободни, а који су у данима изјашњавања за Резолуцију Информбироа били опрезни... (ВВ,106)

Као ознака за потпериоде које *данас* обухвата јављају се прилози:

јутрос - Један од бегова, који је јутрос говорио са људима из Конака, каже да је све уређено за одлазак француског конзула ... (ТХ, 531)

вечерас - И он се трудио да о томе мисли, али је осећао да за то треба више снаге и смелости него што он вечерас има. (ТХ, 455)

довече, довечер - Бринуо је: можда ће Милена стићи довече, како да је дочека, куда ће с њом без пасоша и новца? (Верн, 102)

навече, ујутру, увече, предвече - Однећу ујутру на поправку. (ВВ,70); Увече дође писац код мене да ме теши. (ВВ, 82); Тога поподнева дјед је био толико удобровољен да ме је навече чак и у млин повео. (ГКНВ, 19); Кад смо се предвече враћали кући и улицом близу моста Сан-Анђело возили, наједанпут наш кочијаш притера кола крају и заустави... (Ненадовић, 82)

Прилог *ноћас* је и хипоним прилога *данас* али и његов антоним. Ово проистиче из семантике прилога *данас*, и уопште именице *дан* којом се може означити период од двадесет четири часа али и, у ужем смислу, део тог периода од изласка до заласка сунца, дакле *оно што није ноћ*. Аналогно досад разматраним прилозима, и прилог *ноћас* значи¹²:

12 РМС, *ноћас*.

а. прошле, протекле, последње ноћи - Онда доручкуј, па лези. Ти ноћас сигурно ниси спавао. (ВВ, 65)

б. ове ноћи, у овој ноћи - Кад би ви само знале ко ово ноћас промиче овим жабљим шором. (Ђопић 1, 92)

в. идуће, наредне ноћи, прве ноћи која настаје - ...Веја пред вече дође код нашег чобанина Јована. –Јоване, хајде да ноћас обиђемо она два јунака. (ГКНВ, 253)

За прошлост и будућност, у односу на *данас*, постоје прилози *јуче* (*јучер*) и *сутра* (*сутрадан*, ијек. *сјутра*, *сјутрадан*), те један прилог за означавање потпериода - *синоћ*:

Рат који је јуче почео, слутим, биће српска катастрофа. (Греш, 339); Наврати сјутра пред ноћ, око пет, посједићемо код нас. (НТ, 139); Најпосле је послушао и вратио се у хан, уверавајући да ће се убити на прагу Конзулата ако до сутра не добије пасош. (ТХ, 447)

Сутрадан је био сјајан теферич на једној ливади, поред друма који води ка Турбету. (ТХ, 57); Сјутрадан је из вароши стигао вод милиције да очисти станицу и бераче одстрани из вагона. (НТ, 20)

Јутрос сам га затекла како сам га синоћ оставила. (ВВ, 196); Нешто од тога он је и назначио Душанки Луковић синоћ на растанку. (ВВ, 219)

Прилози *прекјуче* и *прекосутра* значе *дан пре јучерашњег*, одн. *дан после сутрашњег*:

Ја имам карту и за тебе да се прекосутра у Авру укрцамо за Канаду. (Греш, 164)

Упознали смо се у возу прекјуче. (Греш, 221);

...а ваљда нисам ни већа незналица од њих двојице, поготову оних студената што су ми прексиноћ сипали помије на главу... (Греш, 510)

Не сасвим одређеног значења је прилог *ономад* који углавном значи пре неки дан, недавно, а може значити (мада је то значење, судећи по изостанку из ексцерпираних грађе, потиснуто) и прекјуче.¹³

За прилоге *поподне*, *последодне*, *сабајле* карактеристично је да се њима обележавају периоди *данас поподне*, *сутра рано* уколико на други начин није прецизирано на који се дан односе. Дакле, ако других временских одредница нема, они подразумевају оно поподне, ондносно рано јутро које прво наилази. У овом смислу могу се у разматрању прикључити прилозима које одликује референцијалност и ослањање на време говорне ситуације.

Прилози *поподне* и *последодне*:

13 РМС, *ономад*.

... а касно поподне пуковникова униформа сама се враћа кроз Београд и тужно откида кораке уз стрму Балканску улицу. (НТ, 45); Како изостанем једном пре или послеподне, ето ти Вукала или Ђука к мени:...(ПИ, 25);

Прилог *сабајле* је турског порекла.¹⁴ Донекле је застарео, али је ипак релативно чест у говорној употреби јер због своје стилске маркираности увек носи изразиту експресивност која му обезбеђује не занемарљиву фреквентност у језику.

Пјева он рану прохладну тугу крајишког старца, који овако сабајле, још крмељив, умјесто плећата бријега, гледа огољену заставу нечијег ђерма; ... (НТ, 61)

Прилози чије је значење везано за годину и доба године

Јесенас, зимус, летос /љетос, пролетос / прољетос

Прилог *јесенас* има значења у току ове јесени, прошле јесени и прве следеће јесени. Прилог *зимус* употребљава се са значењем *протекле зиме*, мада је у нереткој употреби са значењем *ове зиме* (која долази), *идуће зиме*.¹⁵ Значење прилога *зимус*, као уосталом и прилога *јесенас* и *летос*, „читљиво” је превасходно из контекста, најчешће из глаголског времена предиката реченице. Дакле, ови прилози не остварују различита значења као обележје свога лексичког потенцијала, већ у спрези са временом у ком је глагол, тако да се њихово значење може најшире одредити као годишње доба које је временски блиско „моменту говора” (дакле, нпр. оне зиме која је или управо протекла, или је у току, или је, пак, прва која долази). Ово је експлицитно казано у вези са прилогом *летос*, чије се значење дефинише као у току овога (прошлог или идућег) лета (тј. оног које је ближе).¹⁶ Прилог *пролетос* разликује се од претходно наведених прилога по значењу: *прошлого пролећа исте године*.¹⁷ Само са овим значењем потврђен је и у нашој грађи.

Кафе и друге прекоморске робе нема још од јесенас. (ТХ, 479)

Каже ми да је и о Везуву зимус писао, али не може да нађе; забацило се негде. (ПИ, 50)

...па и онај који летос није ни на кога главе окретао сада мора да

14 „С турском постпозицијом *-ile „cum”* прилог *сабаиле* = *сабајле*, „зором, сутра у јутро”... Балкански турцизам арапског подријетла (ар. *sabah*) из свагдање терминологије: буг. *сабахле*, *сабаиле*, арап. *sabah*” П. Скок: *Етимологијски рјечник хрватскога или српскога језика*, в. *Сабах*.

15 РМС, *зимус*.

16 РМС, *летос*.

17 РМС, *пролетос*.

изиђе и да заради, узајми или испроси, „да створи” и донесе кући. (ТХ, 142); Нисам ли ја тебе љетос уловио како се молиш богу на мојој шљиви? (ГКНВ, 249)

И пролетос је твој отац, као да никад није прескочио праг Вукашина Катића, као да му он не храни и не чува сина и жену, онако криминално, покварено напао његовог сина ... (Греш, 489); То ти је тај незгријан живот рата и револуције, који краткотрајно логорује и на овој станици, иако су посљедње пушке још прољетос умукле. (НТ, 17)

Прилога који би означио „ову годину”, ону која је у току, немамо, али их има за:

прошлу годину - *лане, лани*; за претпрошлу - *преклане*; за наредну - *нагодину, догодине*.

Лани је под Беч долазио и ту се оженио... (ТХ, 407); Фон Митерерова глава је говорила исто као лане, на растанку, горко и злурадо: - *Il y aura beaucoup de tapage*. (ТХ, 410)

Закључак

Семантички тип временских прилога који акцију / стање локализују директно се оријентишући на време говорења обухвата неколико подтипова. Први су заменички прилози организовани око прилога *сада* (*одсад, досад, засад*).

Другу подгрупу чине прилози који обележавају временску дистанцу од момента говора, захватајући време пре момента говора (прилози са обележјем антериорности) и време после њега (прилози са обележјем постериорности). Код највећег дела ових прилога евидентна је њихова приближеност, мале и не оштро разграничене разлике од једног до другог. Прилози са обележјем проксималности и значењем антериорности не могу се прецизно степеновати на временској скали. С друге стране, међу овим прилозима и прилозима са обележјем дисталности (*давно, поодавно*) нема симетрије ни у погледу њихове бројности нити семантичке разноврсности. Од прилога са значењем постериорности ту је прилог *ускоро* (којем се приближава прилог *сад(а)* у свом ширем значењу, кад означава непосредно будући тренутак / период).

Прилози са најизраженијом номинационом функцијом јесу прилози који обележавају дан или део дана, односно годину и део године. Односи ових прилога показују и одређене специфичности: прилог *данас* функционише и као антоним и као хипероним прилога *ноћас*; кохипоними *летос, зимус, јесенас, пролетос* немају надређеног термина међу прилозима. Осим тога, не мали број временских при-

лога, у зависности од контекста, присутних (или одсутних) других временских одредаба и облика глагола у предикату, функционише и директно се оријентишући на моменат говора, али и као неререференцијални прилози (упор. *Ујутро идемо на море*, када се подразумева *сутра ујутро* и *Ујутро радим вежбе*, такође и: *У понедељак ујутро идемо на море*).

Често према прилозима овога семантичког типа стоје одговарајући, семантички донекле паралелни прилози који не учествују у исказивању временске референцијалности (*данас / дању, ноћас / ноћу, зимус / зими, летос / лети* итд.)

Литература:

ТХ – Иво Андрић, *Травничка хроника*, Сабрана дјела Иве Андрића, Свјетлост, Сарајево, 1976.

Госп. - Иво Андрић, *Госпођица*, Сабрана дјела Иве Андрића, Свјетлост, Сарајево, 1976.

КнаО - Иво Андрић, *Кућа на осами*, Сабрана дјела Иве Андрића, Свјетлост, Сарајево, 1976.

НТ – Бранко Ћопић, *Не тугуј, бронзана стражо*, Сабрана дјела Бранка Ћопића, Свјетлост / Веселин Маслеша, Сарајево, 1985.

ПЗК - Бранко Ћопић, *Приче испод змајевих крила*, Сабрана дјела Бранка Ћопића, Свјетлост / Веселин Маслеша, Сарајево, 1985.

ГКНВ - Бранко Ћопић, *Глава у кланицу ноге на вранцу*, Сабрана дјела Бранка Ћопића, Свјетлост / Веселин Маслеша, Сарајево, 1985.

Греш. - Добрица Ћосић, *Грешник*, БИГЗ, Београд, 1985.

ВВ – Добрица Ћосић, *Време власти*, Зограф, Ниш, 2001.

Верн. - Добрица Ћосић, *Верник*, Свјетлост, Сарајево, 1991.

ПИ – Љубомир Ненадовић, *Писма из Италије*, Рад, Београд, 1986.

РМС – *Речник српскохрватског књижевног језика* 1-6, Матица српска (1-3 и Матица хрватска), Нови Сад, 1967-1976.

РСАНУ – *Речник српскохрватског књижевног и народног језика*, 1-15, Српска академија наука и уметности, Београд, 1959-1996.

П. Скок, *Етимологијски рјечник хрватскога или српскога језика* I-III, ЈАЗУ, Загреб, 1971-1973.

- Д. Гортан-Премк, *Полисемија и организација лексичког система у српско-ме језику*, Институт за српски језик САНУ, Београд, 1997.
- М. Ивић, *О прилозима „за начин”*, О зеленом коњу, Словограф, Београд, 1995.
- Д. Кристал, *Кембричка енциклопедија језика*, Нолит, Београд, 1998.
- А. Р. Лурија, *Основи неуролингвистике*, Нолит, Београд, 1982.
- А. Мартине, *Језик и функција*, Завод за уџбенике, Сарајево, 1973.
- П. Пипер, *Језик и простор*, Библиотека ХХ век, Београд, 1997.
- П. Пипер, *Заменички прилози (граматички статус и семантички типови)*, Институт за стране језике и књижевност Филозофског факултета Универзитета у Новом Саду, Нови Сад, 1983.
- С. Ристић, *Начински прилози у савременом српскохрватском књижевном језику*, Институт за српскохрватски језик, Београд, 1990.